ePublishing

Lexicographic Bulletin

Vol 9 (1963)

Lexicographic Bulletin

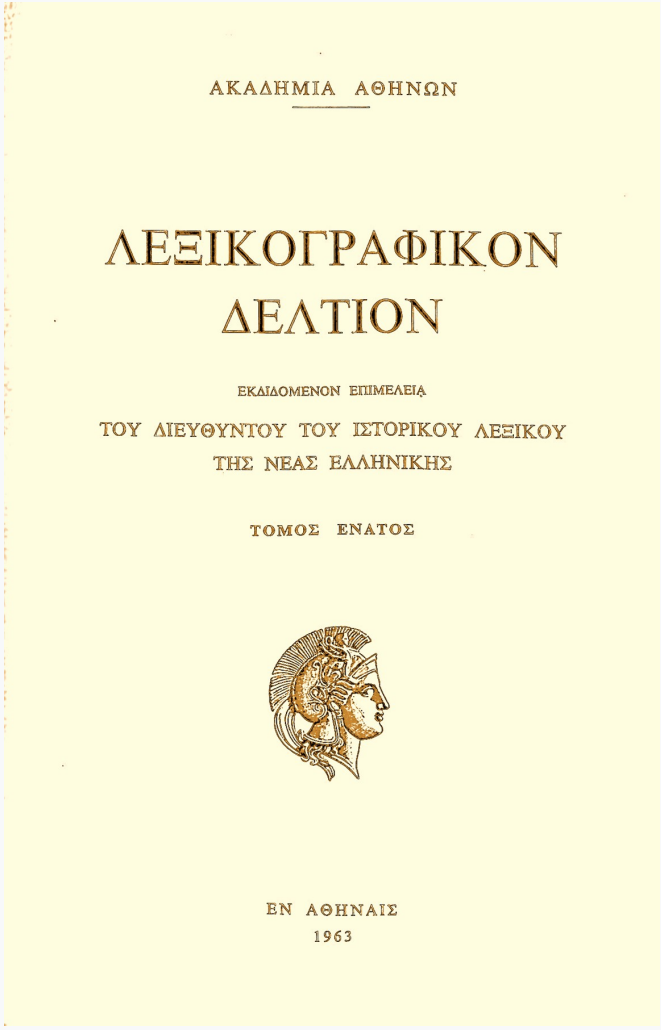

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1963

Ἡ ἐπένθεσις εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης

Anargyros Koutsilieris

doi: 10.12681/ld.40311

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 17/07/2025 10:22:15

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1963

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
Τροποποιήσεις εἰς τὸ ὀρθογραφικὸν σύστημα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ τῆς Ν. Ἑλληνικῆς	3-45
Ἰω. Ν. Καλλέρη : Ἀνάλεκτα Λεξικογραφικὰ	46-66
Α. Κουτσιλιέρη : Ἡ ἐπένθεσις εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης	67-76
Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1959	77-92
Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1960	93-129
Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1961	131-152
Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τῶν ἐτῶν 1962-63	153-160
Πίναξ λέξεων	161-184
Διορθωτέα	185

Η ΕΠΕΝΘΕΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ

Ἐξετάζοντες ἄλλοτε τὰ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ταιναρίου ἰδιώματος,[1] προέβημεν εἰς σύντομον ἐπισκόπησιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐπενθέσεως, ἰδιάζοντος, ὡς γνωστόν, εἰς δύο μόνον τῶν Νεο-ελληνικῶν διαλέκτων : τῆς Τσακωνικῆς καὶ τῆς ἐν Μάνῃ ὁμιλουμένης. Ὁ εἰδικὸς σκοπὸς τῆς ἐργασίας ἐκείνης δὲν ἐπέτρεπεν εὐρυτέραν καὶ λεπτομερεστέραν περὶ τοῦ φαινομένου ἔρευναν. Ἤρκεσεν ἐν τούτοις νὰ δείξῃ ὅτι αἱ ἀπορίαι καὶ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα γεννῶνται ἐκ τῆς μελέτης τῶν σχετικῶν πρὸς τοῦτο ἐργασιῶν, ὑφίστανται πάντοτε καὶ χρήζουν ἀπαντήσεως. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς, ὄχι μόνον δικαιολογεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλει, τὴν ἀναψηλάφησιν τοῦ θέματος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μόνης ἐν προκειμένῳ ὀρθῆς μεθόδου, τῆς παρακολουθήσεως δηλαδὴ τοῦ φαινομένου ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὸ στόμα τῶν λαλούντων αὐτό.

Ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἡ ἀναψηλάφησις αὕτη ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἑπομένοις εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ φαινομένου μόνον εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς ἡμῶν, δηλαδὴ τὸ τῆς Μάνης. Ἡ ἀφορῶσα εἰς τὸ Τσακωνικὸν ἰδίωμα θὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἐπισήμανσιν μόνον ἀναλογιῶν ἢ παραλληλισμῶν ἀπολύτως ἐξηκριβωμένων, διότι ἡ πλήρης καὶ λεπτομερὴς ἔρευνα ἀνήκει προφανῶς εἰς ἐπιστήμονα ὁμιλοῦντα τὸ ἰδίωμα. Δὲν εἶναι, ὡς πρὸς τοῦτο, ἄνευ σημασίας τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μέχρι τοῦδε ἀσχοληθέντες μὲ τὴν Τσακωνικήν, ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες, ἀλλ' ὅλοι σχεδὸν ξένοι πρὸς τὸν τόπον ἐν ᾧ ὁμιλεῖται αὕτη, ἐσημείωσαν μὲν τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐπενθέσεως καὶ ἐφρόντισαν νὰ πιστώσουν ταύτην διά τινων παραδειγμάτων, ἀπέφυγον ὅμως νὰ καθορίσουν σαφῶς τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς τελεῖται καὶ τὸν λόγον ἢ τοὺς λόγους τῆς δημιουργίας αὐτῶν. Τοῦτο δεικνύει, νομίζομεν, ὅτι δὲν εἶχον πλήρη καὶ σαφῆ ἐποπτείαν τοῦ σχετικοῦ ὑλικοῦ, οὔτε ἠδύναντο νὰ ἐλέγξουν τὴν ἀκρίβειαν τῶν διαθεσίμων πληροφοριῶν. Ἕνεκα δὲ τούτου τὸ φαινόμενον ἐθεωρήθη ὡς ὑστερογενὲς ἢ ἐπείσακτον καὶ ἄνευ ἰδιαιτέρας σημασίας.[2]

Ἀντιθέτως, ἡ ἐπένθεσις εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης ἀπετέλεσε τὸ θέμα εἰδικῆς μελέτης ἐκ μέρους δύο ἐπιστημόνων ἐκεῖθεν καταγομένων.[3] Πρῶτος ὁ *Π. Πατριαρχέας*, τέως συντάκτης τοῦ Μεσαιων. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἤδη καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἀφιέρωσεν ὑπερπεντήκοντα σελίδας, μετ' αὐτὸν δὲ

---

1. Ἐν τῷ περιοδ. «Πλάτων», τόμ. ΙΓ' (1961), σ. 78-107.

2. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ ἡ ἐπένθεσις περιορίζεται εἰς μόνην τὴν διάλεκτον τῆς Μάνης», διατυπωθὲν παρ' ἑνὸς τῶν πλέον δακεκριμένων ἐρευνητῶν τῆς Τσακωνικῆς, τοῦ *Γ. Ἀναγνωστοπούλου* (Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ., ἄρθρον *ἐπένθεσις*), τρία ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς «Τσακωνικῆς Γραμματικῆς» του (1926, εἰς τὴν Γερμανικήν).

3. Ἐκτὸς τῶν προηγουμένων, ἐννοεῖται, ἐπ' εὐκαιρίᾳ διαπιστώσεων ἢ παρατηρήσεων τοῦ καθηγ. *Γ. Χατζιδάκι*.

ὁ *Δ. Βαγιακάκος*, συντάκτης τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἑτέρας τριάκοντα πέντε εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐπενθέσεως γενικῶς, εἰδικώτερον δὲ εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης.[1] Θὰ ἀνέμενέ τις εὐλόγως ἐκ τούτου ὅτι οὐδὲν ζήτημα σχετιζόμενον πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς ἐπενθέσεως θὰ ἔμενεν ἀναπάντητον. Ἀληθὲς ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἐργασίαι αὗται ἀφίνουν ἄνευ ἀπαντήσεως τὰς ἑξῆς βασικὰς ἀπορίας :

1) Ἡ ἐπένθεσις εἶναι τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου *ι̯* ἢ μερική ;

2) Εἶναι ἀναγκαία ἢ μόνον δυνατή ;

3) Ἐπηρεάζει ἢ ὄχι τὴν προφορὰν τοῦ προηγουμένου συμφώνου ;

4) Ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸν τόνον τῆς λέξεως ἢ εἶναι ἄσχετος πρὸς αὐτόν ;

Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἀπορίας ταύτας, ἀναγκαίαν διὰ τὴν ἐξαγωγὴν ἀσφαλῶν συμπερασμάτων ἐπὶ τοῦ φαινομένου, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν διὰ τῶν ἑπομένων.

Ἐπὶ τῆς πρώτης ἀπορίας οὐδὲν δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Πατριαρχέα καὶ τοῦ Βαγιακάκου, καθ' ὅσον αἱ μεταξύ των διαφωνίαι ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ριζικαί.[2] Τὴν ἐκ τῶν ἀντιτιθεμένων ἀπόψεων δημιουργουμένην σύγχυσιν ἐπιτείνουν τὰ παρ' ἑκατέρου διδόμενα παραδείγματα. Τὰ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχέα παρατιθέμενα, ὡς οἱ τύποι *παιϊδὰ*,[3] *φωϊτὰ*,[4] *μάϊτα*,[5] κλπ. προδίδουν πάντοτε ἐντελῆ προήχησιν, προληπτικὴν τοὐτέστιν ἄρθρωσιν τοῦ ἡμιφώνου *ι̯* μετὰ τοῦ φωνήεντος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς. Ἀντιθέτως ὁ Βαγιακάκος θεωρεῖ τοὺς τύπους αὐτοὺς ἐσφαλμένους,[6] ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι αἱ λέξεις αὗται προφέρονται πάντοτε ὡς

---

1. *Π. Πατριαρχέα*, Περὶ ἐπενθέσεως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γλώσσῃ, ἐν Ἐπετηρ. τοῦ Μεσαιων. Ἀρχ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τ. Α' (1939), 52-104. *Δ. Βαγιακάκου*, Συνίζησις καὶ ἐπένθεσις ἐν τῷ Γλωσσικῷ ἰδιώματι τῆς Μέσα Μάνης, Λεξικογρ. Δελτ. 6 (1954), 89-178 (περὶ ἐπενθέσεως, σελ. 125-160).

2. Πβ. *Βαγιακάκου*, ἔνθ' ἀν. σελ. 144 : «Τὸ φαινόμενον τῆς ἐπενθέσεως τοῦ ἡμιφώνου *ι̯* (οὐχὶ τοῦ πλήρους φωνήεντος) εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης (τ. Δ. Μέσσης) παρουσιάζεται πάντοτε οὐχὶ ὡς τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις τούτου πρὸ ὡρισμένων συμφώνων ἢ συμπλεγμάτων συμφώνων μετὰ τοῦ φωνήνετος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς». Ὅλως διάφορον ἐκφράζων ἄποψιν ὁ *Πατριαρχέας* γράφει (ἔνθ' ἀν. σελ. 104) : «Κατ' αὐτὴν συντελεῖται ἐντελὴς προήχησις, προληπτικὴ τοὐτέστιν ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου *ι̯* μετὰ τοῦ φωνήεντος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς. Τοιαύτην ἐπένθεσιν ἀναγνωρίζομεν ἐν τοῖς τύποις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φαίνω ἀντὶ φάνjω, μοῖρα ἀντὶ μόρjα, τεκταίνω ἀντὶ τεκτάνjω κ.τ.τ. καὶ ἐν τοῖς ἐκ τῆς διαλέκτου τῆς Μάνης τύποις χέϊρα ἀντὶ χέρια, χορτάϊρα ἀντὶ χορτάρια, μάϊτα ἀντὶ μάτια κ.τ.ὅ.»

3. Ἔνθ' ἀν. σελ. 62.

4. Αὐτόθι σελ. 68.

5. Αὐτόθι σελ. 68.

6. Ἔνθ' ἀν. σελ. 144. Πβ. καὶ σελ. 145 : «Ἐν Μέσα Μάνῃ ὅμως, ὡς εἴπομεν, ὁ τύπος *μάϊτα* δὲν ἀπαντᾷ». Τοὺς τύπους *παιδιά*, *φωιτιά*, *μάιτια*, τοὺς ὁποίους ὁ Πατριαρχέας ἀνεῦρεν, κατὰ τὴν ὁμολογίαν του, οὐχὶ εἰς τὸ στόμα τῶν λαλούντων ἀλλὰ εἰς χειρόγραφα τοῦ ΙΛΑΑ ὑπὸ τοῦ *Βαγιακάκου συνταχθέντα*, θεωρεῖ προελθόντας (αὐτόθι σελ. 87) «ἐκ συμφύρσεως τοῦ ἔναντι ἑκάστης λέξεως ἀναγραφομένου μετ' ἐπενθέσεως τύπου τῆς πρώτης θυγατρικῆς γενεᾶς μετὰ τοῦ συνήθους τύπου τῆς λέξεως», παρέχει δὲ ἐν συνεχείᾳ, ὡς παράδειγμα προσωπικῆς ἀντιλήψεως, τοὺς τύπους *παιδιὰ*<*παιδὰ* Χ *παιδιὰ* (σελ. 88), *μάιτια*<*μάϊτα* Χ *μάτια* (σελ. 92).

παιᵈᵈά, φωᵗᵗά, μάᵗᵗα κλπ., ὅθεν πιστοῦται πάντοτε ἀτελὴς προληπτικὴ ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου.

Ριζικὴ ὡσαύτως εἶναι ἡ διαφωνία των ἐπὶ τῆς δευτέρας ἀπορίας, διότι ὁ μὲν πρῶτος θεωρεῖ τὴν ἐπένθεσιν ὡς δυνατήν, ἀλλ' οὐχὶ ἀναγκαίαν, ἐνῷ ὁ δεύτερος ὑποστηρίζει ὅτι αὕτη συντελεῖται ἀναγκαίως.[1]

Ἐπὶ τῆς τρίτης ἀπορίας, ὁ μὲν Πατριαρχέας οὐδὲν ἀναφέρει, ὁ δὲ Βαγιακάκος νομίζει ὅτι μετὰ τὴν ἐπένθεσιν δὲν παρατηρεῖται μεταβολὴ εἰς τὴν προφορὰν τοῦ προηγουμένου συμφώνου.[2] Ἐπὶ τῆς τελευταίας δὲ ἀπορίας οὐδεμία νύξις γίνεται εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐργασίας. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς οὐσιώδη παράλειψιν, ὡς ἐκ τῶν ἑπομένων θέλει ἀποδειχθῆ.

Ἡ ἐπένθεσις τοῦ ἡμιφώνου *ι* κατὰ κανόνα ἐμφανίζεται κατὰ τὴν τονουμένην χώραν τῆς λέξεως. Ἐπὶ τετρακοσίων τύπων μετ' ἐπενθέσεως, οὓς ἀναγράφει ὁ Βαγιακάκος εἰς τὸν πίνακα λέξεων τῆς ἐργασίας του, εἰς τὰς τριακοσίας πεντήκοντα περίπου περιπτώσεις τὸ ἐπεντιθέμενον ἡμίφωνον εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀμέσως μετὰ τὸν τόνον συλλαβὴν ἢ πρὸ τῆς τονιζομένης συλλαβῆς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τύπους τοὺς ἐμφανίζοντας ἐπένθεσιν ἐν ἄλλῃ χώρᾳ εἶναι προφανὴς ἡ ἐπίδρασις ἄλλων ἀρχικῶν τύπων. Οἱ τύποι ἐπὶ παραδείγματι *gapᵈᵈακός, gapᵈᵈακούλλα* καὶ *gapᵈᵈοκόκκαλο*, οὓς ἀναγράφει ὁ Βαγιακάκος, ἐκανονίσθησαν κατὰ τὸν ἀρχικὸν τύπον *gapᵈᵈά - καpᵈᵈά*.[3] Ἐντεῦθεν γεννῶνται δύο ἐρωτήματα: 1) Ἡ μετὰ τοῦ τονουμένου φωνήεντος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς προληπτικὴ ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου κατὰ τὸν Πατριαρχέαν ἢ ἡ οὐχὶ τελεία προληπτικὴ κατὰ τὸν Βαγιακάκον εἶναι φαινόμενον ὅλως ἄσχετον πρὸς τὸν τόνον; 2) Φαινόμενα παρατηρούμενα ἐν συλλαβῇ ἥτις ἕπεται ἢ προηγεῖται ἀμέσως τῆς τονιζομένης δύνανται νὰ ἐξετάζωνται ἀγνοουμένου παντελῶς τοῦ τόνου; Ἐξ αἰτίας τοῦ τόνου, ὡς γνωστόν, ἡ ἀμέσως ἑπομένη ἢ προηγουμένη συλλαβὴ πολλὰς ὑφίσταται μεταβολάς. Ὁ *Γ. Χατζιδάκις*, ἐξετάζων τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, γράφει: «Ὁ περὶ τὴν εὕρεσιν τῶν φθογγολογικῶν νόμων γλώσσης τινὸς ἢ διαλέκτου ἀσχολούμενος ὀφείλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον τονισμὸν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος γλώσσης ἢ διαλέκτου, διότι πάντοτε στενότατα μετὰ τοῦ τονισμοῦ συνδέονται αἱ φθογγολογικαὶ ἀλλοιώσεις καὶ δὴ καὶ οἱ καθορίζοντες ταύτας φθογγολογικοὶ νόμοι οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν εἶναι ἢ ἀποτελέσματα τοῦ τοιούτου ἢ τοιούτου τονισμοῦ».[4] Σχέσιν τόνου καὶ ἐπενθέσεως ἐπε-

1. *Πατριαρχέας*, ἔνθ' ἀν. σελ. 81: «Ἡ ἐπένθεσις κατὰ ταῦτα δὲν προκύπτει ἐν τῇ Μανιατικῇ διαλέκτῳ ἀναγκαίως ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους, ἀλλὰ δύναται μόνον ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους νὰ συμβαίνῃ, ἐνδέχεται τοὐτέστιν μόνον νὰ συμβαίνῃ». Ἀντιθέτως ὁ *Βαγιακάκος*, ἔνθ' ἀν. σελ. 145: «Ἐπένθεσις συντελεῖται πάντοτε ἀναγκαίως ὁσάκις τοῦ ἐπεντιθεμένου *ι* τῆς συνιζανομένης συλλαβῆς προηγῆται. Α') Ἐν τῶν συμφώνων δ, d, ρ, 0, τ.».

2. Ἔνθ' ἀν. σελ. 144: «...μετὰ τὴν ἄρθρωσιν ταύτην τὸ σύμφωνον ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν οὐρανικὴν προφορὰν ὁποίαν εἶχε καὶ πρότερον πρὸ τοῦ ἡμιφώνου *ι* συνιζανομένης συλλαβῆς».

3. Περὶ τοῦ τύπου τούτου, βλ. κατωτ. σελ. 75.

4. ΜΝΕ 1, 196. Εἰς τὰ Ἀκαδημεικὰ Α' (1924) σελ. 69 παρατηρεῖται: «Ἡ ἐν ἀρχῇ λέξεως συλλαβὴ ἔπασχε μόνον ἐξασθένωσιν, ἡ δὲ ἀμέσως πρὸ τοῦ τόνου ἢ μετ' αὐτὸν τὴν μεγίστην συστολήν». Ὡσαύτως αὐτόθ. σελ. 75: «Ὅτε δηλαδὴ τὸ τονούμενον φωνῆεν συλλαβῆς τινος ἦν

σήμαναν καὶ οἱ ἐρευνηταὶ τῆς Τσακωνικῆς *M. Deffner* καὶ *Ἀθ. Κωστάκης*.[1]

Εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἐπενθέσεως τοῦ ἡμιφώνου ι̯, ὡς τοῦτο ἐμφανίζεται εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Μέσα Μάνης (περιοχὴ τ. δ. Λαγίας καὶ Μέσσης), ὁ ρόλος τοῦ τόνου εἶναι ρυθμιστικός. Τοῦτο εὐκόλως καθίσταται ἀντιληπτὸν κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τύπων ὡς οἱ ἑπόμενοι: *ἀραιδιάζου* – θὰ *ἀραιδιάσου*, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους *ἀράιδαζα* – *ἀράιδασα*, ὁμοίως *ξεδοιδιάζου* – *ἐξεδόιδασα*, *γροιθιάζου* – θὰ *γροιθιάσου*, ἀλλὰ *ἐγρόιθαζα* – *ἐγρόιθασα*, *μαιτιάζου* – θὰ *μαιτιάσου*, ἀλλὰ *ἐμάιταζα*-*ἐμάιτασα*, κλπ.

Ἐπὶ τῶν τύπων τούτων παρατηροῦμεν ὅτι εἰς μὲν τοὺς ἀρκτικοὺς χρόνους, διὰ τὸν ἀκολουθοῦντα τόνον, ἡ προληπτικὴ ἄρθρωσις δὲν εἶναι τελεία καὶ τὸ πρὸ τοῦ ἡμιφώνου σύμφωνον διατηρεῖ τὴν προφοράν, ἣν ἔχει προφερόμενον μετ' αὐτοῦ, εἰς δὲ τοὺς ἱστορικούς, διὰ τὸν προηγηθέντα τόνον, τὸ ἡμίφωνον ἀρθροῦται προληπτικῶς, τὸ δὲ σύμφωνον, ἐκλιπόντος τοῦ συμπροφερομένου ἡμιφώνου, ἐπανέρχεται εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ φύσιν.[2]

Ἡ ἐπένθεσις τοῦ ἡμιφώνου (οὐδέποτε τοῦ πλήρους φωνήεντος) ὑπὸ τοὺς κάτωθι ἀναλυτικώτερον σημειουμένους ὅρους εἶναι ἀναγκαία καὶ οὐχὶ δυνατή. Διὰ τῆς ἐπενθέσεως, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τόνου, δημιουργοῦνται τύποι, εὑρισκόμενοι πάντοτε ἐν χρήσει μέχρι τοῦ νῦν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μέσα Μάνης, ἐκ τῶν ὁποίων σαφῶς ἀντιλαμβανόμεθα τὴν μορφὴν καὶ τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς τελεῖται τὸ φαινόμενον.

Πρὸς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω παραθέτομεν δύο ὁμάδας παραδειγμάτων, ἐξ ὧν θὰ ἀποδειχθῇ σαφῶς ὁ τρόπος καὶ ἡ φύσις τῆς παρατηρουμένης ἑκάστοτε ἐπενθέσεως τοῦ ἡμιφώνου ι̯. Εἰς τὰ παραδείγματα τῆς πρώτης ὁμάδος παρατηρεῖται ὁλικὴ ἐπένθεσις τοῦ ἡμιφώνου, εἰς δὲ τὰ τῆς δευτέρας μερική. Ἀκολουθοῦν παραδείγματα ἐπενθέσεως παρὰ τὰ συμφωνικὰ συμπλέγματα, ἔνθα ἡ ἐπένθεσις συντελεῖται ὑπὸ διάφορον μορφήν. Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης, ὡς καὶ περὶ τῆς εἰς τὰς προηγουμένας ὁμάδας παρατηρουμένης, διατυποῦνται ἐν τέλει συμπερασματικῶς σύντομοι κανόνες, ὡς ἐξάγονται σαφῶς ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν παραδειγμάτων.

φύσει καὶ θέσει βραχύ, τὸ δὲ τῆς ἀμέσως ἀκολούθου βραχὺ καὶ ἄτονον, ἀπεβάλλετο μὲν τὸ ἄτονον τοῦτο τῆς β', ἐξετείνετο δὲ τῆς πρώτης, τὸ τονούμενον»· καὶ ἐν σελίδι 138: «Ὅσα ἄρα συνήθως λέγομεν φθογγικοὺς νόμους οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ προϊόντα τοῦ τοιούτου ἢ τοιούτου τονισμοῦ· μόνον ἄρα ὅταν ἐξετασθέντα ἀποδειχθῶσιν ἀποτελέσματα τοῦ τοιούτου ἢ τοιούτου τονισμοῦ, ἀνευρίσκεται ἡ ἀληθὴς αἰτία αὐτῶν».

1. Ὁ πρῶτος (Zakonische Grammatik, σελ. 172-173) παρατηρεῖ ὅτι διὰ προηχήσεως σχηματίζεται ἡ δίφθογγος τελείως μόνον ὅταν τὸ φωνῆεν τὸ προηγούμενον τοῦ οὐρανικοῦ συμφώνου τονίζεται, ἐὰν ὅμως τὸ φωνῆεν τοῦτο εἶναι ἄτονον, τότε συμβαίνει προήχησις οὐχὶ πλήρους φθόγγου ι ἀλλὰ φθόγγου τινὸς ι, ὃν ὡς ἐκθέτην δυνάμεθα νὰ σημειώμεν. Ὁ δεύτερος, (Σύντομη Γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς Διαλέκτου, σελ. 41) γράφει: «χάρη στὴ συχνὴ χρήση τῆς ἐπένθεσης καὶ τοῦ ψηλότερου, φαινομενικά, ἔτσι τονισμοῦ τοῦ προηγουμένου ἀπὸ τὸ φωνῆεν τῆς ἐπένθεσης φωνήεντος παρουσιάζει μουσικότητα ἀσυνήθιστη στ' ἄλλα χωριά».

2. Εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ *Βαγιακάκου*, πλουσίαν εἰς παραδείγματα, ἐνῷ παρέχονται μετὰ τῆς ὀνομαστικῆς τῶν ὀνομάτων καὶ αἱ ἄλλαι πτώσεις αἱ μετ' ἐπενθέσεως σχηματιζόμεναι, προκειμένου περὶ ρημάτων οὐδὲ ἅπαξ ἀνεφέρθη ἱστορικὸς χρόνος, ἂν καὶ τὸ φαινόμενον τῆς ἐπενθέσεως εἶναι ἐξ ἴσου σύνηθες καὶ εἰς τοὺς χρόνους αὐτούς.

Α') Ὁλικὴ προεκφώνησις : *ἄ'ιδος -α -ο*<ἄδειος (κενός), *ἀπί'δα*<ἀπίδια τὰ (ἤτοι οἱ καρποὶ τῆς ἀπιδιᾶς), *ἀπογιαλεγού'δα*<ἀπογιαλεγούδια τὰ (τὰ ἔσχατα ἔκ τινος ποσότητος ἐπιλεγομένων πραγμάτων), *ἀρά'δαζα*<ἀράδιαζα, *ἀρά'δασα*<ἀράδιασα, *ἀρμί'δα*<ἀρμίδια τὰ – ὁρμιά, *ἀσκά'δα*<ἀσκάδια τὰ (ἰσχάδες), *ἀσπρά'δα*<ἀσπράδια τὰ (λέγουν ἀσπράδι τοῦ *μα'τ'οῦ* ἢ τοῦ αὐγοῦ, συνηθέστερον ὅμως χρησιμοποιοῦν τὸν ὅρον *ἀσπρά'δα* διὰ νὰ δηλώσουν τὰ ἄσπρα - λιπώδη σύγλινα, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ *κοκκινά'δα* τὰ κατεσκευασμένα ἀπὸ τὸ ψαχνὸ τοῦ χοίρου), *ἀχλά'δα*<ἀχλάδια τά, *βό'δα*<βόδια τά, *ἐβρά'δαζε*<ἐβράδιαζε, *ἐβρά'δασε*<ἐβράδιασε, *γί'δα*<γίδια τὰ, *δαχτυλί'δα*<δαχτυλίδια τὰ, *bουχά'δα*<bουχάδια τὰ (οἱ βλαστοί), *καρύ'δα*<καρύδια τὰ, *κεραμί'δα*<κεραμίδια τὰ, *κοψί'δα*<κοψίδια τὰ, (μικρὰ τεμάχια κρέατος), *λαgά'δα*<λαgάδια τὰ, *λαχί'δα*<λαχίδια τὰ – λαχίδι (μικρὸν τμῆμα χωραφίου κλήρῳ δοθέν), *λεπί'δα*<λεπίδια τὰ, *ἐμού'δαζα*<ἐμούδιαζα, *ἐμού'δασα*<ἐμούδιασα, *μό'δα*<μόδια (ἡ λ. ἐν χρήσει εἰς τὴν εὐχὴν πρὸς τοὺς ἁλωνίζοντας – χίλια *μό'δα* κι ὄξου ὁ σπόρος), *μεσά'δα*<μεσάδια τὰ (μεσάδι καλοῦν τὸ ἥμισυ τοῦ ἄρτου), *μαυρά'δα*<μαυράδια τὰ, *ξερά'δα*<ξεράδια τὰ, *ξεφτί'δα*<ξεφτίδια τὰ, *παιχνί'δα*<παιχνίδια τὰ, *παρσί'δα*<παρσίδια τὰ (ἡ παραλαβὴ τῆς νύφης, ὁ γάμος), *πό'δα*<πόδια τὰ, *σανί'δα*<σανίδια τὰ, *σκαφί'δα*<σκαφίδια τὰ, *σκελί'δα*<σκελίδια τὰ (οἱ φέτες τοῦ καρποῦ τῶν ἑσπεριδοειδῶν), *στεγά'δα*<στεγάδια τὰ (στεγάδι = στοιβάς), *στριφτά'δα*<στριφτάδια τὰ (ὁ ἀλλαχοῦ χυλός), *στρουσί'δα*<στρουσίδια τὰ (στρώματα), *ρημά'δα*<ρημάδια τὰ, *φά'δα*<φάδια τὰ (ὑφάδια), *φί'δα*<φίδια τὰ, *φλού'δα*<φλούδια τὰ, *χά'δα*<χάδια τὰ, *χρασί'δα*<γρασίδια τὰ, *ψαλί'δα*<ψαλίδια τὰ, *ἀλικό'do* ἡ (ἐμπόδιον),[1] *ἀνά'daζα*<ἀνάντιαζα, *ἀνά'daξα*<ἀνάντιαζα, *ἀνά'do*<ἀνάντιο (τὸ ἄποπτον), *δό'da*<δόντια τὰ, *ἐκουβέ'daζα*<ἐκουβέντιαζα, *ἐκουβέ'dασα*<ἐκουβέντιασα, *ἐξεδό'daζα*<ἐξεδόντιαζα *ἐξεδό'dασα*<ἐξεδόντιασα, *ἐπό'daζα*<ἐπόντιαζα, *ἐπό'dασα*<ἐπόντιασα, *ἀgά'θα*<ἀgάθια, *ἀλή'θα*<ἀλήθεια, πληθ. *ἀλή'θες*<ἀλήθειες, *ἀρμά'θα*<ἀρμάθια τὰ, *Βά'θα*<Βάθεια ἡ (τπν.) *γιοργά'θα*<γιοργάθια τὰ (γύργαθον), *ἐγιοργά'θαζα*<ἐγιοργάθιαζα, *ἐγιοργά'θασα*<ἐγιοργάθιασα, *καβά'θα*<καβάθια τὰ, *καλά'θα*<καλάθια τὰ, *κολοκύ'θα*<κολοκύθια τὰ, *παραμύ'θα*<παραμύθια τὰ, *στή'θα*<στήθια τὰ, *ἐστή'θαζα*<ἐστήθιαζα, *ἐστή'θασα*<ἐστήθιασα, *ἀbά'ρα*<ἀμπάρια τὰ, *ἀgά'ρο*<ἀγγάρειο – ἀγγαρεία, *ἀgουνά'ρα*<ἀgωνάρια τὰ (οἱ ἀκρογωνιαῖοι λίθοι), *ἀλογά'ραστος*<ἀλογάριαστος (ἀνάξιος λόγου ἄνθρωπος), *βλαστά'ρα*<βλαστάρια τὰ (οἱ βλαστοί), *γαλά'ρα*<γαλάρια τὰ (τὰ ἔχοντα γάλα αἰγοπρόβατα, ἀλλὰ καὶ οἱ τόποι διαμονῆς αὐτῶν), *γουμά'ρα*<γομάρια τὰ, *ἐγουμά'ραζα*<ἐγομάριαζα, *ἐγουμά'ρασα*<ἐγομάριασα, *ζαγά'ρα*<ζαγάρια τὰ, *ζευγά'ρα*<ζευγάρια τὰ, *ζουνά'ρα*<ζουνάρια τὰ, *θροφά'ρα*<θροφάρια τὰ (θροφάρι, ὁ χοῖρος ὁ προοριζόμενος πρὸς σφαγὴν κατὰ τὴν προσεχῆ ἀπόκρια), *κουβά'ρα*<κουβάρια τὰ, *καμά'ρα*<καμάρια τὰ (τάφοι σκεπασμένοι διὰ καμάρας), *κατοστά'ρα*<κατοστάρια τὰ, *κουλλού'ρα*<κουλλούρια τὰ, *κολομέ'ρα*<κολομέρια τὰ (οἱ γλουτοί), *λανά'ρα*<λανάρια τὰ, *λημμά'ρα*<λημμάρια τὰ (δράγματα σταχύων), *λιθά'ρα*<λιθάρια τὰ, *λιοντά'ρα*<λιοντάρια τὰ, *ἐλογά'ραζα*<ἐλογάριαζα, *ἐλογά'ρασα*<ἐλογάριασα, *λυχνά'ρα*<λυχνάρια τὰ,

1. Ὁ τύπος οὗτος, ὡς καὶ τὸ ρῆμα *ἀλικοdοῦ*, δὲν ἀναφέρονται εἰς τὰ οἰκεῖα ἄρθρα τοῦ ΙΛΑΑ.

μαργαριτάιρα<μαργαριτάριρα τὰ, *ἐμέιραζα*<ἐμέριαζα, *ἐμέιρασα*<ἐμέριασα, *μεσημέιρα*<μεσημέρια τὰ, *μοναστήιρα*<μοναστήρια τὰ, *μουλάιρα*<μουλάρια τὰ, *ἐξελημέιραζα*<ἐξελημέριαζα, *ἐξελημέιρασα*<ἐξελημέριασα, *ἐξεμεσημέιραζα*<ἐξεμεσημέριαζα, *ἐξεμεσημέιρασα*<ἐξεμεσημέριασα, *παλληκάιρα*<παλληκάρια τὰ, *παπόιρα*<παπόρια τὰ, *πιθάιρα*<πιθάρια τὰ, *ἐσκούιραζε*<ἐσκούριαζε, *ἐσκούιρασε*<ἐσκούριασε, *σταβάιρα*<σταβάρια τὰ (ὁ ἱστοβοεύς), *ἐστέιρωνα*<ἐστέριωνα, *ἐστέιρωσα*<ἐστέριωσα, *στενοχούιρα*<στενοχώρια, *συχώιρο*<συχώριο ἡ, *τομάιρα*<τομάρια τὰ, *χέιρα*<χέρια τὰ, *χορτάιρα*<χορτάρια τὰ, *χτάιρα*<χτάρια τὰ (ἀναλημματικὰ τείχη), *χώιρα*<χώρια (χωριστά), *baρούιτα*<μπαρούτια τὰ, *δεμάιτα*<δεμάτια τὰ, *κομμάιτα*<κομμάτια τὰ, *ἐκομμάιταζα*<ἐκομμάτιαζα, *ἐκομμάιτασα*<ἐκομμάτιασα, *κρεββάιτα*<κρεββάτια τὰ, *μάιτα*<μάτια τὰ, *ἐμάιταζα*<ἐμάτιαζα, *ἐμάιτασα*<ἐμάτιασα, *μονοπάιτα*<μονοπάτια τὰ, *παλάιτα*<παλάτια τὰ, *σκώιτα*<σκώτια τὰ, *σπίιτα*<σπίτια τὰ, *τέιτος*<τέτριος.

Β') Μερικὴ προεκφώνησις: *ἀμμουιδιὰ*<ἀμμουδιὰ ἡ, *ἀναποιδιὰ*<ἀναποδιὰ ἡ (δυσκολία, κακοτυχία), *ἀναποιδιάζω*<ἀναποδιάζω (ἐπὶ πραγμάτων ἀναστρέφω, ἐπὶ καταστάσεως ἢ ὑποθέσεως δηλοῖ μεταστροφὴν πρὸς τὸ κακό), *ἀπιιδιὰ*<ἀπιδιὰ ἡ, *ἀραιδιάζου*<ἀραδιάζω, *ἀραιδιάσου*<ἀραδιάσω, *ἀσκαιδιοῦ*<ἀσκαδιοῦ τοῦ, *ἀχλαιδιοῦνε*<ἀχλαδιοῦνε – ἀχλαδιῶν, *ἀχλαιδιὰ*<ἀχλαδιὰ ἡ, *ἀχλαιδιὲς*<ἀχλαδιὲς οἱ, *βαρκαιδιὰ*<βαρκαδιὰ ἡ (τὸ φορτίο τὸ ὁποῖον χωρεῖ ἡ βάρκα), *βαρκαιδιὲς*<βαρκαδιὲς οἱ, *βαρκαιδιάτικα*<βαρκαδιάτικα τὰ (τὰ λεμβουχικά), *βοιδιοῦ*<βοδιοῦ τοῦ, *βραιδιάζει*<βραδιάζει, *βραιδιάσει*<βραδιάσει, *γλιιδιάρις*<γλιδιάρις ὁ, *δαχτυλιιδιοῦ*<δαχτυλιδιοῦ τοῦ, *ιδιαβάζου*<διαβάζω, *ιδιαβατικὸς*<διαβατικὸς ὁ (ὁ περαστικός), *ιδιακονιάρης*<διακονιάρης ὁ, *ιδιάκος*<διάκος ὁ, *ιδιάλαλο*<διάλαλο τὸ (κοινολόγησις ἀξιομέμπτου πράξεως), *ιδιάτανος*<διάτανος ὁ, *ιδιαφεντεύου*<διαφεντεύω (προστατεύω), *ιδιώχνου*<διώχνω, *καρυιδιοῦ*<καρυδιοῦ τοῦ, *κασσιιδιάρης*<κασσιδιάρης (φαλακρός) ὁ, *κοκοιδιοῦ*<κοκοδιοῦ ἡ (κακοειδής), *λαιδιὰ* καὶ *λαιδιὲς*<λαδιὲς οἱ (λεκὲς ἀπὸ λάδι), *λαγαιδιὰ*<λαγαδιὰ ἡ (μεγεθυντικὸν τῆς λ. λαγκάδι), *μουιδιάζου*<μουδιάζω, *μουιδιάσου*<μουδιάσω, *παιιδιὰ*>παιδιὰ τὰ, *παιιδιοῦνε*>παιδιοῦνε – παιδιῶν, *παιχνιιδιοῦ*>παιχνιδιοῦ τοῦ, *παιχνιιδιαρίζου*<παιχνιδιαρίζω (παίζω), *παπαιδιάνικο*<παπαδιάνικο τὸ (τὸ εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ παπᾶ ἀνῆκον), *πηιδιὰ*<πηδιὰ ἡ, *πηιδιὲς*<πηδιὲς οἱ, *ποιδιοῦ*<ποδιοῦ τοῦ, *ποιδιοῦνε*<ποδιοῦνε (ποδιῶν), *ποιδιὰ*<ποδιὰ ἡ, *στεγαιδιάζου*<στεγαδιάζω (βάνω τὶς βελέτζες ἢ τὶς μασκαλουχιὲς – δέματα ἀπὸ στάχυς – ἔτσι ὥστε νὰ φτιάξω στεγάδι, ἤτοι στοιβάδα), *χαιδιάρης*<χαδιάρης ὁ, *ψαλιιδιοῦ*<ψαλιδιοῦ τοῦ, *ψαλιιδιοῦνε*<ψαλιδιοῦνε – ψαλιδιῶν, *ψαλιιδιὲς*<ψαλιδιὲς οἱ, *ἀναιδιάζου*<ἀναδιάζω (παρατηρῶ κατέναντι), *ἀναιδιάξου*<ἀναδιάξω, *γεροιδιάρης*<γεροντιάρης (γερασμένος), *δοιδιοῦ*<δοντιοῦ τοῦ, *δοιδιοῦνε*<δοντιοῦνε (δοντιῶν), *δοιδιὰ*<δοντιὰ ἡ, *κουβειδιάζου*<κουβεντιάζω, *κουβειδιάσου*<κουβεντιάσω, *μουκεραιδιὰ*<μουκεραδιὰ (χόρτο), *ξεδοιδιάζου*<ξεδοντιάζω, *ξεδοιδιάσου*<ξεδοντιάσω, *ποιδιάζου*<ποντιάζω, *ποιδιάσου*<ποντιάσω, *σκοιδιὰ*<σκοντιὰ ἡ, *ἀγαιθιοῦ*<ἀγαθιοῦ τοῦ, *ἀγαιθιοῦνε*<ἀγαθιοῦνε – ἀγαθιῶν, *ἀποιθιῶμαι*<ἀποθιῶμαι (καθίζω), *ἀρμαιθιὰ*<ἀρμαθιὰ (ὁρμαθός), *ἀρμαιθιὲς*<ἀρμαθιές, *ἀρμαιθιοῦνε*<ἀρμαθιοῦνε (ἀρμαθιῶν), *βαιθιὰ*<βαθιὰ ἡ, *γιοργαιθιάζου*<γιοργαθιάζω (τοποθετῶ τοὺς στάχυς εἰς γιοργάθι), *γιοργαιθιάσου*<γιοργαθιάσω, *γροιθιὰ*<γροθιὰ ἡ, *καλαιθιοῦ*<καλαθιοῦ τοῦ, *κολο-*

κυ'θ'ὰ < κολοκυθιὰ ἡ, *Κολοκυ'θ'ανοὶ* < Κολοκυθιανοὶ οἱ (οἱ κάτοικοι τοῦ *Κολοκυ'θ'οῦ*, τῆς παλαιᾶς Τευθρώνης), *στη'θ'άζου* < στηθιάζω (σκεπάζω τὰ στήθη), *στη'θ'άζομαι* < στηθιάζομαι (ἀναλαμβάνω τὴν τακτοποίησιν σοβαρᾶς ὑποθέσεως), *σπα'θ'ὰ* < σπαθιὰ ἡ, *σπα'θ'ὰ* < σπαθιὰ τά, *ἀba'ρ'οῦ* < ἀμπαριοῦ, *ἀba'ρ'ὰ* < ἀμπαριὰ ἡ (ποσότης ὅσην χωρεῖ τὸ ἀμπάρι), *ἀνηφο'ρ'ακὸς* < ἀνηφοριακὸς ὁ, *ἀσκαda'ρ'ὰ* < ἀσκαδαριὰ ἡ (συκῆ ἐξ ἧς αἱ ἰσχάδες), *βα'ρ'ὰ* < βαριὰ ἡ, *βο'ρ'ὰς* < βοριάς, *γdαρτα'ρ'ὰ* < γdαρταριὰ ἡ (τὸ δι' ἐκδορᾶς ἀφαιρούμενον), *γουμα'ρ'άζου* < γομαριάζω (κατασκευάζω γομάρι), *bατα'ρ'ὰ* < bαταριὰ ἡ (ὁ ταυτόχρονος πυροβολισμὸς ὑπὸ ὁμάδος ὁπλοφόρων), *δεκα'ρ'ὰ* < δεκαριὰ ἡ, *χε'ρ'ὰ* < χεριὰ ἡ, *ζουνα'ρ'οῦ* < ζουναριοῦ, *ζουνα'ρ'ὰ* < ζουναριὰ ἡ (ζώνη διὰ τὰ φυσίγγια), *κουba'ρ'ὰ* < κουμπαριὰ ἡ, *Καβελλα'ρ'ὰ* < Καβελλαριὰ ἡ (τπν.), *κα'ρ'οφίλι* < καριοφίλι, *καλαμα'ρ'ὰ* < καλαμαριὰ ἡ, (τὸ μεγάλο μελανοδοχεῖο), *κατηφο'ρ'ακὸς* < κατηφοριακός, *κεφαλα'ρ'ὰ* < κεφαλαριὰ ἡ (ἡ μεγάλη κεφαλή), *κλημαta'ρ'ὰ* < κληματαριὰ ἡ, *ἀναμα'τ'άζομαι* < ἀναματιάζομαι (συνεννοοῦμαι διὰ νευμάτων), *βου'τ'ὰ* < βουτιὰ ἡ, *dομα'τ'ὰ* < ντοματιὰ ἡ, *dαgαμα'τ'ὰ* < dαgαματιὰ ἡ (τὸ δάgωμα), *ζη'τ'ᾶνος* < ζητιᾶνος, *ζη'τ'ανεύου* < ζητιανεύω, *κομμα'τ'άζου* < κομματιάζω, *κομμα'τ'άσου* < κομματιάσω, *λαβωμα'τ'ὰ* < λαβωματιὰ ἡ, *μα'τ'οῦ* < ματιοῦ τοῦ, *μα'τ'οῦνε* < ματιοῦνε (ματιῶν), *μα'τ'ὰ* < ματιὰ ἡ, *μα'τ'άζου* < ματιάζω, *μα'τ'άσου* < ματιάσω, *νο'τ'ὰς* < νοτιάς, *πλα'τ'ὰ* < πλατειὰ ἡ, *ρεμα'τ'ὰ* < ρεματιὰ ἡ, *σαρουμα'τ'ὰ* < σαρωματιὰ ἡ, *σκου'τ'ὰ* < σκουτιὰ τὰ (τὰ ἐνδύματα), *στρα'τ'ώτης* < στρατιώτης, *φω'τ'ὰ* < φωτιὰ ἡ.

Ἐπένθεσις παρὰ τὰ συμπλέγματα συμφώνων.

Παρὰ τὰ σύμφωνα τ, δ, ρ παρατηρεῖται ἐπένθεσις τοῦ ἡμιφώνου ι, ὄχι μόνον ὅταν προηγῆται ἑκάστου τῶν συμφώνων τούτων φωνῆεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο σύμφωνον, δηλαδὴ ὅταν ὑπάρχῃ συμφωνικὸν σύμπλεγμα.

Ἡ παρὰ τὰ συμφωνικὰ ταῦτα συμπλέγματα παρατηρουμένη ἐπένθεσις εἶναι πάντοτε μερικὴ προεκφώνησις τοῦ ἡμιφώνου ι, παρουσιάζει δὲ δύο μορφάς, τῶν ὁποίων εἰκόνα παρέχομεν διὰ τῶν ἑπομένων παραδειγμάτων.

Πρώτη μορφή:

1) Ἑπόμενον τοῦ βρ : *ἀλέβ'ρ'α* < ἀλεύρια τά, *πλεβ'ρ'ακὰ* (ἐπίρρ. πλαγίως), *ἀβ'ρ'ανὸς – ἀβ'ρ'ανὴ – ἀβ'ρ'ανὸ* < αὐριανός, *Σταβ'ρ'ανὸς* < Σταυριανός, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ ἐπώνυμον *Σταβ'ρ'ανάκος*, *Σταβ'ρ'ανὴ* < Σταυριανὴ ἡ, *Σταβ'ρ'άνι* < Σταυριάνι τό, *Σταβ'ρ'άτης* καὶ *Σταβ'ρ'άτιζα* (ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Σταυρί), Πούdα τοῦ *Σταβ'ρ'οῦ* (τπν. παρὰ τὸ χωρίον Κότρωνας).

2) Ἑπόμενον τοῦ βδ : *ρaβ'δ'ὰ* < ραbδιὰ ἡ, πληθ. *ρaβ'δ'ὲς* < ραbδιὲς οἱ, *ρaβ'δ'ὰ* < ραbδιὰ τά, *ρaβ'δ'άτορας* < ραbδιάτορας (ραbδοῦχος, παλληκαρᾶς), *β'δ'άζει* < βδιάζει (εὐδιάζει), *ἔβ'δ'αξε* (ἔγινε εὐδία).

3) Ἑπόμενον τοῦ φρ : *ψαρονέφ'ρ'α* < ψαρονέφρια τά, *κοψονέφ'ρ'άζου* (κτυπῶ εἰς τὰ νεφρὰ) ἀόρ. *ἐκοφονέφ'ρ'ασα* < ἐκοψονέφριασα, *κοφονεφ'ρ'άζομαι* < κοψονεφριά-

ζομαι (καταπονοῦμαι ἐργαζόμενος σκυφτὸς ἢ μεταφέρων ἐπὶ τῆς πλάτης ἰσχυρὸν βάρος), ἀόρ. *ἐκοψονεφ'ρ'ιάστηκα*<ἐκοψονεφριάστηκα, μτχ. *κοψονεφ'ρ'ασμένος*<κοψονεφριασμένος, *ἀλαφ'ρ'ὸς*<ἀλαφριός, -ά, -ό, *ἀλαφ'ρ'αίνου*<ἀλαφριαίνου, ἀόρ. *ἀλάφ'ρ'ανα*<ἀλάφριανα.

4) Ἑπόμενον τοῦ πρ : *Κυπ'ρ'ανὸς*<Κυπριανὸς ὁ (χωρίον τοῦ τ. δ. Λαγίας), *Κυπ'ρ'ανιώτης*<Κυπριανιώτης (ὁ κάτοικος τοῦ χωρίου Κυπριανός), *κόπ'ρ'α*<κόπρια τὰ (τὰ κόπρανα), *σακκοκόπ'ρ'α*<σακκοκόπρια τὰ (σακκιὰ δι' ὧν μεταφέρουσι τὴν κοπριά), *καπ'ρ'οῦ*<καπριοῦ τοῦ (καπρί).

5) Ἑπόμενον τοῦ γρ : *ἄγ'ρ'ος -α -ο*<ἄγριος, *ἀγ'ρ'εύου*<ἀγριεύω, *ἀγ'ρ'οπερίστερο*<ἀγριοπερίστερο, *ἀγ'ρ'οσυκιὰ*<ἀγριοσυκιά, *ἀγ'ρ'ορείτης*<ἀγριορείτης (τραχὺς, βλοσυρός),[1] *ἀγ'ρ'άδες*<ἀγριάδες (βραχώδεις καὶ διὰ τοῦτο ἄγονοι ἐκτάσεις), *γ'ρ'ὰ*<γραιά. Πρόσθες τὰ τοπωνύμια *Ἀγ'ρ'όμαλλος* ὁ, *Ἀγ'ρ'οκάμπι* τὸ, *Ἀγ'ρ'οκάμποι* οἱ, *Ἀγ'ρ'οπερίβολο* τὸ, *Ἀγ'ρ'άδες* οἱ.

6) Ἑπόμενον τοῦ κρ : *κ'ρ'αίνου*<κρυαίνω, *κ'ρ'όχουλο*<κρυόχουλο (ψύχρα), *κ'ρ'άδα*<κρυάδα, *κ'ρ'ανὸς – κ'ρ'ανὴ – κ'ρ'ανὸ*<κρυανὸς (ἐπὶ ψυχροῦ χώρου), *μακ'ρ'ὰ*<μακριὰ ἡ, *ἀδίκ'ρ'α*<ἀντίκρια (κατέναντι – ἀντικρύ), *ἀποκ'ρ'ανέσκει*<ἀποκρυανέσκει,[2] *πικ'ρ'ὸς – πικ'ρ'ὰ – πικ'ρ'ὸ*<πικριὸς (πικρός), *πικ'ρ'αίνου*<πικριαίνου (πικραίνω, δυσαρεστῶ κάποιον).

7) Ἑπόμενον τοῦ χρ : *χ'ρ'άζομαι*<χρειάζομαι, *χ'ρ'αζούμενος*<χρειαζούμενος (ἐπωφελής), *Κεχ'ρ'άνικα*<Κεχριάνικα τὰ (τπν.), *χ'ρ'ωστουμέικα*<χρεωστουμέικα τὰ (δανεικά), *χ'ρ'ωφελέτης*<χρεωφειλέτης ὁ, *χ'ρ'ώνου*<χρεώνου, *χ'ρ'ωμένος*<χρεωμένος.

8) Ἑπόμενον τοῦ γδ : *σμουγ'δ'αίνου*<σμουγδιαίνου (μουδιάζω κατὰ τὴν μάσησιν ἀώρου καρποῦ), *σμουγ'δ'ὸς*<σμουγδιὸς ὁ (ἐπὶ τροφῶν, κυρίως καρποῦ ἀώρου καὶ διὰ τοῦτο ὑποξίνου), *λιγ'δ'άρης*<λιγδιάρης ὁ (ἀκάθαρτος), *λιγ'δ'άζου*<λιγδιάζου (λερώνομαι ἀπὸ λιπαρὰ οὐσία), *ρογ'δ'ὰ*<ροδεὰ ἡ.

9) Ἑπόμενον τοῦ φτ : *φ'τ'άχνου*<φτειάχνου, *φ'τ'αστικὰ*<φτιαστικὰ τὰ (ἡ ἀμοιβὴ αὐτοῦ ποὺ ἔφτειασε κάτι), *χουφ'τ'ὰ*<χουφτιὰ ἡ (τὸ ἐντὸς τῆς κλειστῆς παλάμης – χοῦφτας – περιεχόμενο), *χουφ'τ'άζου*<χουφτιάζου (κρατῶ τι διὰ τῆς παλάμης κλειστῆς), *φ'τ'α'ρ'ὰ*<φτυαριὰ ἡ (ὅσο χωρεῖ τὸ φτυάρι), *φ'τ'αρίζου*<φτυαρίζου (ἐργάζομαι χρησιμοποιῶν τὸ *φ'τ'άρι*), *ἀφ'τ'άζομαι*<ἀφτιάζομαι (πταρνίζομαι).

10) Ἑπόμενον τοῦ χτ : *νυχ'τ'ά*<νυχτιά, *νυχ'τ'άτικα*<νυχτιάτικα (εἰς ὥραν νυκτός), *κακονύχ'τ'ο*<κακονύχτιο ἡ (ταλαιπωρία κατὰ τὴν νύχτα), *λαχ'τ'ὰ* καὶ *λαχ'τ'ὲς*<λαχτιὲς οἱ (τὰ ἄλματα), *σὸρωχ'τ'ὰ*<σπρωχτιά.

11) Ἑπόμενον τοῦ bρ : *λαb'ρ'άτικος*<λαμπριάτικος ὁ, *σεb'ρ'ακὰ*<σεμπριακὰ τὰ (τὰ ὑπὸ σέμπρου γεωργούμενα κτήματα), *γαb'ρ'άτικο* καὶ *γαb'ρ'άτικα* (τὰ φορεθέντα ὑπὸ τοῦ γαμπροῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου).

---

1. Ἡ λ. θεωρεῖται ἁμάρτυρος εἰς τὸ ΙΛΑΑ (ἐν λ. *ἀγριορείτακας*).

2. Τὸ ρῆμα ἀπαντᾷ εἰς τὴν συνήθη εἰς τὰ μοιρολόγια φράσιν — *ἀποκ'ρ'ανέσκει ἡ πάδα μας* — ἤτοι διὰ τοῦ θανάτου ἀξιολόγου ἀνδρὸς μένει ἀκάλυπτη ἡ πλευρά μας καὶ ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ἀνέμους τῶν περιστάσεων. Εἰς τὸ ΙΛΑΑ φέρεται ὁ τύπος ἀποκρυανίσκω ὡς προερχόμενος ἐκ Μάνης, ἀλλ' οὗτος ὅμως εἰς τὴν περιοχὴν τοὐλάχιστον τοῦ Ταινάρου δὲν λέγεται.

Δευτέρα μορφή:

1) Ἑπόμενον τοῦ ρδ : *βάʲρʲδʲα*<βάρδια ἡ (φρουρά, ὡράριον ἐργασίας), *βαʲρʲδʲάτορας*<βαρδιάτορας ὁ (σκοπός, παρατηρητής), *καʲρʲδʲὰ*<καρδιὰ ἡ, *καʲρʲδʲακὸς*<καρδιακὸς ὁ, *gaʲρʲδʲακὸς – gaʲρʲδʲακιὰ – gaʲρʲδʲακὸ* < gαρδιακὸς (ἐπὶ ἀδελφῶν ἐχόντων κοινοὺς ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς).[1] Λέγεται ἐνίοτε καὶ *gaʲρʲδʲακὸς* ἀντὶ *καʲρʲδʲακός*.

2) Ἑπόμενον τοῦ ρτ : *καταʲρʲτʲοῦ*<καταρτιοῦ τοῦ, *κατάʲρʲτʲα*<κατάρτια τὰ, *ξάʲρʲτʲα*<ξάρτια τὰ (τὰ ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου), *χαʲρʲτʲοῦ*<χαρτιοῦ τοῦ, *χαʲρʲτʲὰ*< χαρτιὰ τὰ, *χαʲρʲτʲοῦνε*<χαρτιοῦνε τοῦ (χαρτιῶν), *Μαʲρʲτʲάτικο*<Μαρτιάτικο τὸ, ἀπὸ *Μαʲρʲτʲοῦ*<Μαρτιοῦ.

3) Ἑπόμενον τοῦ ρd : *σαʲρʲdʲὰ*<σαρdιὰ – σαλτιὰ ἡ, καὶ πληθ. *σαʲρʲdʲὲς*<σαρdιὲς οἱ (τὰ ἅλματα).

4) Ἑπόμενον τοῦ δρ : *ʲΔʲρʲάτης*<Δρυάτης καὶ θηλ. *ʲΔʲρʲάτιζα*<Δρυάτιζα (ἐκ τοῦ χωρίου Δρῦ).

5) Ἑπόμενον τοῦ dρ : *ἀʲdʲρʲανὴ*<ἀdρειανὴ ἡ (ἀνδρεία – ἰσχυρά), καὶ συνήθης φρ. : ἔναι ἀπὸ *ἀʲdʲρʲανὴ* γενεά, *ἀʲdʲρʲωμένος*<ἀdρειωμένος (ἀνδρειωμένος), *ἀʲdʲρʲεύου*<ἀdρειεύου (μεγαλώνω, ἰσχυροποιοῦμαι καὶ φρ. : τ' Ἀγὶ *Ἀʲdʲρʲὸς ἀʲdʲρʲεύει* ἡ ᾽μέρα ὡς τὰ φῶτα μία ὥρα), *Κυλήʲdʲρʲὰ*<Κυλήdρια τὰ (τπν. παρὰ τὸ χωρίον Κυπριανός), *ἀʲdʲρʲαλίζομαι*<ἀdριαλίζομαι – ἀντραλίζομαι (σκοτοδινιῶ), *κουλλουʲdʲρʲάζομαι*<κουλλουdριάζομαι (συσπειρῶμαι).

6) Ἑπόμενον τοῦ θρ : *Μπαʲθʲρʲᾶνοι*<Μπαθριᾶνοι οἱ (τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ φέροντος τὸ παρωνύμιον Μπάθρας), *Μπαʲθʲρʲάνικο*<Μπαθριάνικο τὸ (ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μπάθρα), *μπαʲθʲρʲάζει*<μπαθριάζει (γίνεται σὰν μπάθρα, δηλαδὴ σὰν λείψανο φθαρέντος δερματίνου εἴδους), *πιμουʲθʲρʲάζου*<πιμουθριάζου (ρίπτω τινὰ πρηνῆ).

7) Ἑπόμενον τοῦ τρ : *Παʲτʲρʲᾶνοι*<Πατριᾶνοι οἱ (μία ἐκ τῶν ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ οἰκογενειῶν τῆς Λάγιας), *Παʲτʲρʲάνικα*<Πατριάνικα τὰ (τὰ ἀνήκοντα στοὺς *Παʲτʲρʲάνους*), *Πεʲτʲρʲάνικο*<Πετριάνικο τὸ (τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Πέτρου), *ἀλεʲτʲρʲοῦ*<ἀλετριοῦ τοῦ, *ἀλέʲτʲρʲα*<ἀλέτρια τὰ, *ἀλεʲτʲρʲοῦνε*<ἀλετριοῦνε τοῦν (τῶν ἀλετριῶν – ἀρότρων), *ἀλεʲτʲρʲὰ*<ἀλετριὰ ἡ (τὸ διὰ τοῦ ἀρότρου σχηματιζόμενο αὐλάκι), *πεʲτʲρʲὰ*<πετριὰ ἡ, *ὑπερέʲτʲρʲα*<ὑπηρέτρια ἡ, *ξεʲτʲρʲωδίζου*<ξετριωδίζου (παρασύρω τινὰ εἰς μίμησιν ἀπρεπῶν πράξεών μου).

Συμπεράσματα

Τὸ πλῆθος τῶν παρατεθέντων παραδειγμάτων ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ σαφὲς καὶ ἀναντίρρητον ὅτι :

1) Εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης τὸ ἡμίφωνον *ι* ὑφίσταται ἐπένθεσιν ὁσάκις

1. Ὁ *Βαγιακάκος*, ἔνθ' ἀν. σελ. 159, δίδων τὴν σημασίαν τῆς λ. *gaʲρʲδʲακός*, γράφει «ἐπὶ ἀδελφῶν ὁ ὁμομήτριος». Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ἐν Μάνῃ οἱ ὁμομήτριοι καλοῦνται *μηλαδέρφχια* οἱ δὲ ἔχοντες κοινὸν μόνον τὸν πατέρα (ὁμοπάτριοι) καλοῦνται *μητραδέρφχια* ἢ *μητροκάβουτσα*. Ὁ *ἑτεροθαλὴς οὐδέποτε* ἐν Μάνῃ καλεῖται *gaʲρʲδʲακός*, ἀλλὰ μόνον ὁ ἀμφιθαλὴς ἀδελφός.

ἕπεται ἑνὸς τῶν συμφώνων *δ (d)*, *ρ*, *θ*, *τ*, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ φωνῆεν τὸ ὁποῖον προηγεῖται ἑκάστου τῶν συμφώνων τούτων.

2) Ἡ ἐπένθεσις αὕτη ἐμφανίζεται ὡς τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου *ι* μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος πρὸ τοῦ συμφώνου φωνήεντος, ἐὰν τὸ φωνῆεν τοῦτο εἶναι τονούμενον, ἐὰν ὅμως ὁ τόνος τῆς λέξεως εὑρίσκεται ἐπὶ ἄλλης συλλαβῆς, τότε ἡ ἐπένθεσις δὲν ἐμφανίζεται ὡς τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις, ἀλλὰ τὸ ἡμίφωνον *ι* διασπᾶται καὶ προφέρεται ὡς ἀσθενὴς κωφὸς φθόγγος *ι* ἀκουόμενος συγχρόνως εἰς τὴν πρὸ καὶ μετὰ τὸ σύμφωνον συλλαβήν.

3) Ἐπένθεσις παρατηρεῖται παρὰ τὰ σύμφωνα *τ*, *δ*, *ρ*, ὄχι μόνον ὅταν προηγῆται τούτων φωνῆεν, ἀλλὰ καὶ σύμφωνον ἐνίοτε, συγκεκριμένως δέ :

α) Ἐὰν ἑνὸς τῶν συμφώνων *τ*, *δ*, *ρ* προηγῆται ἄφωνον, οὐρανικὸν ἢ χειλικόν, τότε εἰς τὸ μέσον τοῦ συμφωνικοῦ συμπλέγματος προφέρεται ἐλαφρὸς κωφὸς φθόγγος *ι*, ὅμοιος δὲ πρὸς τὸν φθόγγον τοῦτον διατηρεῖται εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν τοῦ ἡμιφώνου.

β) Ἐὰν τοῦ *ρ* προηγῆται ἢ ἕπεται ὀδοντικόν, ἐὰν δηλαδὴ ἔχωμεν τὰ συμπλέγματα *ρδ*, *ρτ (ρd)*, *δρ (dρ)*, *θρ*, *τρ*, τὸ ἡμίφωνον ἐπεντίθεται μὲν πρὸ ὁλοκλήρου τοῦ συμπλέγματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ εἶναι συγχρόνως αἰσθητὴ ἡ διέλευσις ἐλαφροῦ κωφοῦ φθόγγου *ι*, ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν τοῦ ἡμιφώνου ἀκούεται ἐμφανῶς ὅμοιος φθόγγος, ἀσθενέστερος βεβαίως διὰ τὴν ἐπένθεσιν.

Συμπλήρωμα

Σκόπιμον θεωροῦμεν, εἰς συμπλήρωσιν τῶν ὅσων ἐλέχθησαν μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἐπενθέσεως, νὰ προσθέσωμεν ὀλίγας λέξεις ἐπὶ τῆς μορφῆς ὑφ' ἣν παρουσιάζεται τοῦτο εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης, ὁσάκις προηγεῖται τὸ σύμπλεγμα στ. Παρατηρεῖται δηλαδὴ ἐπένθεσις τοῦ ἡμιφώνου παρὰ τὸ σύμπλεγμα στ, ὁ προεκφωνούμενος δὲ φθόγγος ἀφομοιούμενος κατὰ τὴν ἀηχίαν πρὸς τὸ σ παράγει πρὸ τοῦ τ ἄηχον παχὺ συριστικὸν σ, κείμενον μεταξὺ τοῦ φθόγγου σ̂ (παχὺ σ) καὶ χ̂ (παχὺ χ), πλησιέστερον ὅμως πρὸς σ̂.

Ὁ Βαγιακάκος, ἔνθ' ἀν. σελ. 156, νομίζει ὅτι ἡ ἐπένθεσις συντελεῖται πρὸ τοῦ συμπλέγματος, ἀλλ' οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς προφορᾶς τοῦ σ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡμιφώνου. Ἀρκεῖ ὅμως νὰ ἀκούσῃ κανεὶς καὶ ἅπαξ μόνον τοὺς ἐντοπίους προφέροντας τὰς λέξεις *ἄρρωστος* καὶ *ἀρρώστια* διὰ νὰ ἀντιληφθῇ εὐκρινῶς τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην. Οὕτως, οἱ ἀναφερόμενοι ὑπὸ τοῦ Πατριαρχέα, ἔνθ' ἀν. σελ. 70, τύποι *χριˈστιανὴ* καὶ *χριˈστιανός*, ὡς καὶ οἱ σημειούμενοι ὑπὸ τοῦ Βαγιακάκου, *ἀρρώˈστεια*, *ἀρρωˈστˈάρις*, *χριˈστˈανός*, *ἀπονήˈστειο*, *βαˈστειῶμαι* πρέπει νὰ γραφοῦν *χριστˈανὸς*, *ἀπονήστˈο*, *βαστˈῶμαι*, *ἀρρώστˈα*, *ἀρρωστˈάρης*.

Ἡ αὐτὴ ἀλλοίωσις τῆς προφορᾶς τοῦ σ παρατηρεῖται καὶ ὅταν προηγῆται τὸ σύμπλεγμα στρ. Πβ. μυστρί – *μυστρˈοῦ*, Καστρὶ (τπν.) *Καστρˈοῦ*, *μυστρˈά*, *ἀdρογενοχωρίστρˈα*. Ἡ μόνη διαφορὰ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην συνίσταται εἰς τὴν παρατηρουμένην ἐμφανῶς ὑγροτέραν προφορὰν τοῦ ρ κατὰ τὴν προφορὰν τῶν μετ' ἐπενθέσεως τύπων.

Λ. ΚΟΥΤΣΙΛΙΕΡΗΣ